

Vida Deželak-Barič

Med formalno, emocionalno in zavestno pripadnostjo Komunistični partiji Slovenije v času okupacije

Ob razčlenjevanju idejnopolitičnih profilov članov Komunistične partije Slovenije (KPS) v času druge svetovne vojne se razkriva bolj mnogoplastna in manj enovita podoba organizacije KPS, kakor je le-ta marsikdaj v širši zavesti. Nujno je, da upoštevamo nekatere osnovne elemente, ki so pomembni za vsebino in cilje delovanja partijskega članstva. Mednje moramo vsekakor prišteti partijski staž posameznika, socialno-izobrazbeni položaj ter dejstvo, da je pomenilo biti član partije v omenjenem obdobju kategorijo precej različnih in spreminjajočih se vsebin. To je tesno povezano s potmi in motivi, ki so v posebnih okoliščinah posameznika privedli v krog komunističnega gibanja.

Vprašanje načina in stopnje pripadnosti partiji je pomembno predvsem zaradi večanja partijske organizacije. Ta je s trajanjem vojne postajala vse bolj množična, njeni novi člani so postopoma prevzemali zadolžitve na različnih področjih, če jih niso opravljali že pred sprejemom v KPS, in tako prevzemali vedno večji delež v organizacijsko-političnem delovanju partije. Brez množičnega pridobivanja novih članov in načrtne kadrovske politike, ki jo je sčasoma lahko uresničevala le še z novimi člani, predvojna številčno šibka partija, ki so jo med okupacijo doletele še velike izgube, ne bi zmogla v okviru osvobodilnega gibanja uveljaviti lastnega monopolnega položaja.

Nova politika prožnejšega sprejemanja v primerjavi s predvojnimi delovanjem je pripeljala v partijske vrste zelo raznoliko članstvo - od že pred tem prepričanih komunistov do takšnih, ki so se potrdili 'le' z udejstvovanjem v narodnoosvobodilnem boju, o partiji pa kaj dosti več od tega, kot da je to organizacija, ki po njihovem spoznanju smelo vodi boj proti okupatorju in so jo zato z naklonjenostjo sprejemali, niso vedeli. Razmere, ko je partija doživljala precejšnjo ugodno odzivnost in vključevala v partijskem pomenu še neizoblikovano članstvo, pa so zaradi neskladja med zelenim oziroma zahtevanim ter realno obstoječim tipom članstva predstavljale določeno potencialno nevarnost za samo partijo. Takšni člani pač niso bili jamstvo za načrtovano radikalno družbeno preobrazbo. Zato je partijsko vodstvo predvsem od leta 1943 dalje neprestano poudarjalo potrebo po političnem ter ideološkem izgrajevanju članstva v organiziranih ali neorganiziranih oblikah in to tudi množično udeleževalo.¹

Partijsko organizacijo praviloma presojamo z vidika njenih vodstvenih struktur, saj so te odigrale odločujočo vlogo v organizacijskem in predvsem političnem vodenju narodnoosvobodilnega boja ter hkratnem uveljavljanju revolucionarnih interesov. Za popolnejše poznavanje notranjepartijskih idejnopolitičnih tokov in fenomena partijske ekspanzije pa je pomembno upoštevati tudi članstvo z dna piramidalne zgradbe, t.j. tisto članstvo, ki je prišlo v partijske vrste šele med okupacijo

¹ Vida Deželak-Barič: Partijsko šolstvo med narodnoosvobodilnim bojem v Sloveniji. *Prosveta i školstvo u narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji naroda i narodnosti Jugoslavije*. Novi Sad 1984.

in v tem času niti ni nujno zasedalo posebej izpostavljenih položajev. Nenazadnje je KPS izšla iz vojne kot zmagovalka prav po zaslugi tega po partijskem stažu mladega članstva, saj se izolirana predvojna šibka organizacijska struktura ne bi zmogla tako vsestransko utrditi.

Novi člani niso povsem ustrezali prej veljavnim kriterijem, ki naj bi jih član revolucionarne organizacije izpolnjeval, ker tega v spremenjenih razmerah ob samem aktu sprejemanja partija niti ni jasno zahtevala. Sprostitev kriterijev pa je bila dejansko le začasne, tudi taktične narave in je računala, da je neugodno stanje mogoče in treba z načrtnimi ukrepi že sproti izboljševati. Širokogrudnejši kriteriji, ki so povzročali določeno nesoglasje z dejanskimi partijskimi normami, so zato sprožali pogostno preobrazbo članstva od njegove formalne in marsikdaj tudi čustveno pogojene pripadnosti partiji k t. i. zavestnemu članstvu.

Z vidika partijske ozaveščenosti je bila KPS med vojno, gledano celostno, precej heterogena, zato je bila nujno podvržena hkratni homogenizaciji. Na raznolikost kot dopuščano značilnost moramo torej gledati kot na nekaj začasnega in omejenega predvsem na osnovno članstvo, na t. i. bazo. Ta baza pa ni statična, temveč se nenehno spreminja. Posamezniki se sčasoma vedno bolj približujejo zahtevanemu tipu komunista, na njihova mesta pa stopajo novi člani, ki jih čaka podobna perspektiva.

Za razbiranje sprememb v miselnosti posameznika nam na mikroravni nudi zanimivo izhodišče material, ki se nanaša na udeležence prvega okrožnega partijskega tečaja v novomeškem okrožju. Potekal je od 25. januarja do 13. februarja leta 1944, vodil ga je profesor novomeške gimnazije Lojze Gerbec,² obiskovalo pa ga je 19 slušateljev.³ Dodamo naj, da so nato v okrožju organizirali še pet tečajev, tako da je vseh šest tečajev skupaj obiskovalo okoli 120 slušateljev.⁴ Z njimi so prenehali julija 1944, ker jih je zaradi pomanjkljivega nadzora nad njihovo kakovostjo ter "nevarnosti za idejno in politično razvođenje in neenotnost naše Partije ter provincializem" CK KPS razpustil in poslej dovoljeval le tečaje v partijskih šolah pri oblastnih komitejih ter CK KPS.⁵

Omenjeni prvi tečaj je potekal tako kot vsi nadaljnji v novomeškem in drugih okrožjih (če so jih izvajali) po predpisanem učnem načrtu⁶ in je bil poleg seznanjanja z osnovnimi ideološkimi temelji namenjen v prvi vrsti usmerjanju konkretnega delovanja aktivistov. V tem se ta tečaj ne razlikuje od ostalih. Zanimiv pa je zaradi odločitve predavatelja Gerbca, da naj slušatelji po končanem tečaju poleg obvezno opravljenega izpita predstavijo še v pisni obliki načrt svojega nadaljnega

² Po vojni preimenovan v Voislav Bregar.

³ Arhiv Republike Slovenije, dislocirana enota I, fond CK KPS II (dalje ARS I, CK KPS II): a. e. 2960, poročilo OK KPS Novo mesto 5. 2. 1944 CK KPS; a. e. 2961, poročilo o uspehih partijske šole OK KPS Novo mesto 19. 2. 1944. Tečaja so se udeležili: Ignac Brzin, Rudolf Čubrilo, Mica Ferlič, Mirko Germ, Jože Golob, Anton Grmovšek, Angela Jeršin por. Kamhi, Milka Kovič, Jože Luštek, Cirila Novak, Martin Pavlin, Anton Piškur, Rudolf Rappl, Ivan Renko, Franc Somrak, Janez Šiško, Ivan Šobar, Ivan Unetič in Franc Zagorc.

⁴ ARS I, CK KPS II: a. e. 2961, poročilo o uspehih partijske šole OK KPS Novo mesto, 19. 2. 1944 CK KPS; a. e. 2963, poročilo OK KPS Novo mesto 6. 3. 1944 CK KPS; a. e. 2966, poročilo OK KPS Novo mesto 8. 4. 1944 CK KPS; a. e. 2972, poročilo OK KPS Novo mesto 13. 5. 1944 CK KPS; a. e. 2981, poročilo OK KPS Novo mesto 17. 7. 1944 CK KPS.

⁵ ARS I, CK KPS II, a. št. 13885, navodilo CK KPS 15. 6. 1944 oblastnim in okrožnim komitejem KPS.

⁶ ARS I, CK KPS II, a. št. 13974, Učni načrt za partijske šole pri divizijah NOV Slovenije in pri okrožnih komitetih KPS.

politično-partijskega delovanja. Nalogo je naslovil "Moja akcija na terenu po povratku iz partijske šole" in iz nje očitno želel razbrati učinek tečaja na slušatelje.⁷ Gerbec je torej vlogo predavatelja vzel zelo resno. Tudi OK KPS Novo mesto⁸ je njegovo delo še med potekom prvega tečaja ocenil kot prizadevno, presodil pa je, da predava "preveč učeno". Zato je po drugem tečaju mesto predavatelja prevzel nekdanji član OK KPS Novo mesto Ivan More-Žan, ki je pred tem opravil tečaj prav v tem okrožju.⁹

Pisne naloge udeležencev prvega tečaja¹⁰ so pomemben dokument, ker delno izstopajo iz prevladujočega formalističnega in neosebnega značaja večine gradiva partijske provenience tega časa. V njih je močneje izražena osebna nota, pisci so razbremenjeni šablon in odgovornosti pred predpostavljenimi, pišejo predvsem o sebi ter iz sebe in zato bolj pristno. Hkrati so pod močnim vtisom na tečaju pridobljenih spoznanj, znanj in usmeritev. Njihova izpovedna moč je sicer marsikdaj šibka in obzorje ozko, bistvena pa je sporočilnost; in prav s tega stališča je vredno analizirati njihove prispevke, ki neposredno odslikujejo razmere v partijski organizaciji novomeškega okrožja v izbranem trenutku.

Večina udeležencev prvega tečaja je na začetku leta 1944 politično delovala v rajonih novomeškega okrožja,¹¹ predvsem v rajonskih odborih OF; po eden pa je prišel iz okrožnega odbora SPŽZ, okrožne gospodarske komisije, komande mesta Stična in iz rajonske VOS. V partijski strukturi so se uvrščali med člane ali sekretarje osnovnih organizacij - celic in le dva sta trenutno bila člana rajonskih komitejev. Glede partijskega staža je bilo najmanj 13 takih, ki so bili sprejeti v partijo šele leta 1943, najmanj 4 v letu 1942, predvojni komunist je bil samo eden (Rudolf Čubrilo), za enega, ki je bil sprejet med vojno, pa ni natančnejših podatkov. Vsi so se vključili v osvobodilno gibanje že leta 1941 ali najkasneje 1942, tako da tudi oni potrjujejo splošno uveljavljeno prakso, sprejeti v partijo samo tiste, ki so se pred tem na kakršenkoli način že potrdili v osvobodilnem gibanju. Njihova povprečna starost je bila nekaj čez 30 let (najmlajši je imel 20 let, najstarejši 52) in večina je imela le osnovnošolsko izobrazbo (le dva sta končala srednjo tehnično šolo oziroma trgovsko akademijo, ena od tečajnic pa je bila zaradi protitalijanskih manifestacij izključena dijakinja novomeške gimnazije). Po poklicu je bilo 7 kmetov, kmečkih sinov ali gospodinj; obrtnikov in pomočnikov v raznih poklicih je bilo 9; ostali 3 so bili gradbeni tehnik, dijakinja in absolventka trgovske akademije.¹²

⁷ ARS II, partizanski arhiv, fasc. 707/I, poročilo Lojzeta Gerbca o poteku in uspehu prvega tečaja 14. 2. 1944.

⁸ OK KPS Novo mesto so v tem času sestavljali: sekretar Franc Černe-Klement, Matija Maležič-Ciril, Jože Hribar, Martin Bajc-Grega, Avgust Jazbinšek, Kamilo Hilbert in Jože Franko.

⁹ ARS I, CK KPS II: a. e. 2960, poročilo OK KPS Novo mesto 5. 2. 1944 CK KPS; a. e. 2966, poročilo OK KPS Novo mesto 8. 4. 1944 CK KPS.

¹⁰ Naloge vseh udeležencev prvega tečaja so ohranjene v fondu novomeškega okrožja - ARS II, fasc. 707/I.

¹¹ Novomeško okrožje je bilo v pogledu organiziranosti OF na začetku leta 1944 razdeljeno na 15 rajonov: Trebnje, Sv. Križ (Gabrovka), Mirna, Mokronog, Trebelno, Šmarjeta, Št. Peter (Otočec), Mirna peč, Dobrnich, Žužemberk, Dolenjske Toplice, Št. Jernej, Stopiče, Kostanjevica, Novo mesto.

¹² Osebni podatki so zbrani na osnovi poročila o uspehih partijske šole (ARS I, CK KPS II, a. e. 2961, poročilo o uspehih partijske šole OK KPS Novo mesto 19. 2. 1944), anketnih listov in ostalih osebnih partijskih dokumentov (ARS I), spominskega gradiva, ki ga je za novomeško okrožje zbral Martin Šlibar (ARS II, dopolnilno gradivo), osebnih izjav in literature.

Iz predstavljenih podatkov izhaja, da moremo od navedenih tečajnikov tako po miselni kot izrazni strani pričakovati predvsem preproste in praviloma skopo podane poglede, brez posebne politične izurjenosti. Njihov svet je preprost in zaradi jasne ter prvenstvene utemeljenosti na odporu proti elementarno doživljanim krivicam (v nacionalnem in širšem družbenem smislu) lahko dojemljiv za vse tisto, kar ta odpor podpira in krepi. In v ta svet je stopila komunistična partija, sprva v nejasnih, nato v natančneje prepoznavnih obrisih. Na poti seznanjanja s komunizmom, s partijo in njeno vlogo med okupacijo dobi udeležba na partijskem tečaju pri večini pomen prelomnice pri nadaljnjem delovanju in političnem razmišljanju. Sugestivnost tečaja je očitna.

Glede na okoliščino, za katero so bili ti načrti narejeni, tečajniki posredujejo svoje poglede brez olepševanj, marsikdaj z veliko mero entuziazma, tisti, večji pronicljivejše partijske presoje, pa neposredno razkrivajo tudi poglede na vprašanje partijske strategije in taktike. Poduk, kakršnega so prejeli v tečaju, jim pomeni prelomno točko med preteklostjo in prihodnostjo (oziroma takšen namen vsaj izražajo), kot kritika preteklega in velikokrat v zanosu načrtovanega bodočega dela, kot priprava na razširitev dotedanjih z novimi metodami delovanja in vzpodbuda za stopnjevanje občutka zavestne pripadnosti KPS.

Analiza nalog razodeva tako nekaj skupnih značilnosti kot osebne poudarke udeležencev tečaja. Vsem je skupna predvsem kritika minulega dela, ker da so kot člani KPS, skupno z organizacijami v katerih so bili (oziroma naj bi bili) povezani, zanemarjali partijsko delo. Vsesplošna kritika obstoječih razmer bi lahko izzvenela neprepričljivo kritično, preveč pod vtisom na tečaju prejetih usmeritev, če ne bi predtem enako kritično ugotavljal tudi OK KPS Novo mesto, da so razmere v novomeški partijski organizaciji nezadovoljive. V ilustracijo naj navedemo, da okrožni komite ni uspel v tem času zbrati niti najosnovnejših podatkov o organizacijskem stanju partije v okrožju, ker mu jih rajonski sekretarji kljub skupnemu sestanku in izrecni zahtevi enostavno niso poslali.¹³ Kritike z obeh strani pa so se nanašale le na notranje partijsko življenje, torej na interno (ne)delo, manj ali skoraj nič pa na splošno politično delo članov KPS v osvobodilnem gibanju.

Nobeden od slušateljev ni ocenjeval preteklega partijskega dela za povsem zadovoljivega, večina pa kot zelo slabega, kar ponazarjajo v prvi vrsti s formalističnimi kriteriji, to je z odsotnostjo organiziranega življenja partijskih organizacij. Kar dve tretjini jih izrecno navaja, da so njihove organizacije zanemarjale sklicevanje celičnih sestankov - ti so bili predvsem neredni ali jih sploh niso sklicevali, bili pa so celo primeri, ko člani daljše obdobje niso bili organizacijsko povezani.

Neurejene razmere na formalni ravni bi se lahko zdele nepomembne ali vsaj ne odločujoče, če ne bi bile posledica globljih vzrokov oziroma specifičnega širšega stanja v takratni partiji. Pisci namreč navajajo kot glavni vzrok obstoječih razmer nepoučenost, nevednost in nezmožnost njih samih oziroma organizacij, v katerih so bili vključeni. Tako npr. navajajo: da se "nekateri niti ne zavedajo, da so partiji";¹⁴ zaradi nezadovoljive partijske vzgoje "sem bil tudi jaz slabo poučen kij

¹³ ARS I, CK KPS II: a. e. 2956, poročilo OK KPS Novo mesto 2. 1. 1944 CK KPS; a. e. 2959, poročilo OK KPS Novo mesto 20. 1. 1944.

¹⁴ Ivan Unetič, naloga: Moja akcija na terenu po povratku iz partijske šole (dalje Moja akcija).

nisem vedel kakšno dolžnost ima partic";¹⁵ celičnih sestankov niso imeli, ker "sploh nismo vedeli kaj obravnavati ali reševati ter nismo niti vedeli kdo je sekretar celice ali kaj je partija";¹⁶ "še takrat ko smo prišli skupaj (...) se nismo znali nič pogovoriti in kaj bi napravili da bi bol stvar klapala, tudi nismo znali kaj /drugega/ poročati, kot to da smo prevzeli vsaki neko stvar";¹⁷ "Kdo je kaj vedel o Marx-Leninovi teoriji, Partiji, liku partijca, o težnjah proletariata itd.? Imeli smo sanjave vpoglede. (...) Prepuščeni smo bili sami nase, kar smo imeli naše literature jo nismo razumeli, tolmača pa ni bilo nobenega.";¹⁸ "Jaz pa sem takorekoč novepečeni P/artijc/ še neizkušen in dosti mi je bilo do sedaj nejasnega. Kako pridobivati nove kadre /,/ kakšne in kako pa do sedaj tudi nisem vedel, vse to mi je bilo novo. (...) Celični sestanki se sploh niso vršili in so bili za mene povsem španska vas";¹⁹ "V naši celici smo bili pravzaprav vsi oportunisti. Za ideološko izgradnjo se ni brigal nihče. Nihče se ni zanimal, da bi med ljudstvom poiskal novih kandidatov za partijo, skratka za partijsko delo se ni nihče dosti zanimal";²⁰ "Vsi skupaj se nismo zavedali, kaj je bila naša dolžnost";²¹ "Bili smo premalo aktivni, to je nismo se mnogo zanimali za našo Partijo. Komunistične literature nismo skoraj nič obdelovali. Na hitro smo jo prečitali a nismo mnogo razumeli, ker je nismo temeljito predelali. Celični sestanki so bili zgolj sestanki kjer smo samo debatirali a ukrenili nismo nič konkretnega.";²² na komandi mesta Stična so večinoma "stari borci, zavedni in požrtvovalni, manjka jim pa ideološka izgradnja. Organizacija partije je bila do sedaj skrajno zanemarjena, celični sestanki se sploh niso vršili, so namreč partiji ki niso bili že na celičnem sestanku 8 mesecev in celo več kot eno leto. Ti partijci, čeprav so drugače predani naši stvari, nimajo o Partiji mnogo pojmov, nekateri niti najosnovnejših ne. V operativnih edinicah se ni namreč mnogo gledalo na ideološko izgradnjo kandidata, glavni pogoji za sprejem v Partijo so bili: borbenost, discipliniranost, požrtvovalnost in predanost stvari Partije in O.F. /... Člani partije/ se ne morejo držati partijske linije ker prav za prav nimajo niti pojma kakšna je".²³

Večjih pripomb na širše delovanje v okviru OF oziroma osvobodilnega gibanja tečajniki ne podajajo, kar najbrž pomeni, da so ga ocenjevali v danih razmerah za sorazmerno uspešnega in učinkovitega. Najti pa je mogoče nekaj indikativnih "samokritik" v obratni smeri, za katere lahko trdimo, da so že rezultat njihovih novih pogledov na vlogo partije, ki so jih sprejeli v tečaju. Posamezniki namreč navajajo, da je bilo partijsko delo zapostavljeno tudi zaradi (pre)velike in enostranske angažiranosti članov partije, t.j. izrazitega delovanja za osvobodilno gibanje, kar sedaj smatrajo za napako. Član topliškega rajonskega komiteja KPS in edini predvojni komunist navaja, da se je on sam "preveč bavil z drugimi vprašanji kod n. pr. gospodarskim i.t.d." in da so nasploh tamkajšnji aktivisti člane partije "več obračali

¹⁵ Anton Piškur: Moja akcija.

¹⁶ Jože Luštek: Moja akcija.

¹⁷ Franc Somrak: Moja akcija.

¹⁸ Mirko Germ: Moja akcija.

¹⁹ Franc Zagorc: Moja akcija.

²⁰ Cirila Novak: Moja akcija.

²¹ Rudolf Rappl: Moja akcija.

²² Ivan Šobar: Moja akcija.

²³ Ivan Renko: Moja akcija.

(...) v gospodarska vprašanja kod politična".²⁴ V trebanjskem rajonu naj bi se nihče ne zanimal dosti za partijsko delo, ker "važnejša so nam bila druga malenkostna dela";²⁵ z "malenkostnimi deli" je mišljeno vsakodnevno drobno delo v podporo osvobodilnemu boju, kar dobi v tem pomenu oznako nečesa manj vrednega ali drugorazrednega. Enako govori druga ocena, da so se v trebanjskem rajonu "utapljali (...) v malenkostnem OF delu".²⁶ Tudi v stopiškem rajonu so "grešili", ker so opravičevali "klaverno" aktivnost partijskih članov z njihovim "ogromnim delom na terenu".²⁷

Iz navedene kritike logično izhaja zahteva in istočasno pripravljenost, da se točke, ki so bile po partijskih merilih spoznane za šibke, v bodočem delovanju komunistov odpravijo. Partija bi s tem tudi v lastni bazi začela odločneje udejanjati svoj ravolucionarni značaj. Dotedanji komunisti-frontniki, t.j. člani, ki so predvsem delovali v Osvobodilni fronti in za interes Osvobodilne fronte, ker so iz Osvobodilne fronte tudi izšli, naj bi se preobrazili v "partijskega komunista", t.j. člana, ki bo zavestno, vestno in disciplinirano delal tudi za interes partije.

Analiza načrtovanega dela, kakor si ga je pod vtisom opravljenega tečaja začrtala obravnavana skupina, kaže v političnem razmišljanju tečajnikov precejšen preobrat. Na eni strani je več ali manj pri vseh prisotno novo spoznanje o nujnosti izrazitejšega dvosmernega delovanja komunistov - v okviru KPS in OF za KPS in OF. Delovanje naj bi bilo bolj uravnoteženo in vsak komunist podvržen nadzoru, ali je "izpolnil svoje dolžnosti tudi kot partije in ne samo kot pristaš OF".²⁸ Istočasno pa je v nekaterih primerih že mogoče jasno prepoznati pokroviteljsko ali monopolno pojmovanje vloge partije v osvobodilnem gibanju. Tečajniki praviloma navajajo konkretne naloge, ki jih bodo enako kot prej uresničevali v osvobodilnem gibanju (npr. utrjevanje OF, SPŽZ, mladinskih organizacij, gospodarskih komisij), vendar to gibanje zanje sedaj nima več samo prvotnega pomena, temveč pridobi še vlogo manevrskega prostora, ki so ga dolžni izkoristiti za utrditev partije.

Zaradi ohlapnega in delno tudi razpuščenega stanja v novomeški partijski organizaciji je glavnina nalog usmerjena v utrditev obstoječih organizacij, kar so na tečaju zelo poudarili. Dosegli naj bi jo z doslednim uvajanjem rednih organizacijskih in študijskih sestankov, uveljavljanjem discipline, sankcioniranjem morebitnih neizpolnjevanj partijskih zadolžitvev, s tem pa dvignili nizko ideološko raven in okrepili zavest globoke pripadnosti partiji (t.i. partijnost). Enako pozornost namenjajo načrtnemu pridobivanju novih članov, za kar dotlej niso vedeli, da sodi med pomembne naloge.

Našteto je sicer sodilo med običajne partijske naloge tistega časa, toda uresničevanje le-tega je v praksi zadevalo na prenekatero oviro. Delovanje organizacije kot enotnega sistema je zahtevalo kar nekaj internega in kontinuiranega dela, saj je bilo načeloma treba vsakega novega člana osebno pridobiti in ga vzgajati. Obravnavani primer je zanimiv prav s stališča nazornega razkrivanja procesa, kako neka zahteva/usmeritev, ki jo posameznik na začetku še ni doumel (ali vsaj ne v celoti), postane njegova zavestna last. In celo več - sprejme jo z navdušenjem in zane-

²⁴ Rudolf Čubrilo: Moja akcija.

²⁵ Cirila Novak: Moja akcija.

²⁶ Milka Kovič: Moja akcija.

²⁷ Mica Ferlič: Moja akcija.

²⁸ Cirila Novak: Moja akcija.

senjaštvom. Tečajniki namreč ne le **zagotavljajo**, da bodo v bodoče delali v skladu z zahtevami, temveč se nekateri skorajda **zaobljubljajo**, da bodo tako ravnali. Obisk partijske šole jim pomeni prelomnico, v kateri "se mi je šele odprlo kaj sicer veže vsakega partijca in dolžnost me veže, da se sama popravim in skušam pridobiti čim več članov partije"²⁹, po kateri "bom šel kakor preroben na teren" in tam delal "z vso vnetostjo" ter "požrtvovalnostjo"³⁰ ali pa s "podvojenimi silami /..., ker/ za partijca ne sme biti nič neizvedljivega".³¹

Prejšnje nepoznavanje stvari, nedoraslost nalogam in neke vrste bolj idealistična kot razumsko preudarna vezanost na partijo začne neverjetno hitro nadomeščati predano in disciplinirano razmerje do partije, povečuje se občutek samozavesti ter celo lastnega in nasploh partijskega odrešenjskega poslanstva. Tako se je ena od tečajnic razpisala na precej neobičajen način. Njena osebna izpoved je polna navdušenja, vznesenosti, prepletena celo s svojevrstnimi religioznimi elementi. Takole pravi: "Neskončno mi je žal za preteklim zadnjim polletom, kajti lahko bi bili polnejši partijskega življenja in dela in osebnega zadovoljstva in sreče, kajti že dolgo mi je partijsko delo ideal in višek smisla življenja, ko je ta polpretekla družba bila tako gnala, tako moreča, življenje v njej propadanje"; v partiji oziroma komunizmu je spoznala "nekega višjega duha (ne boga!³²), ki ti daje smisel in h kateremu prideš in pri katerem te obide vsespoznanje, vsevednost, vseмир in večna blaga sreča"; "Zdaj (po tečaju, op. p.) pa vem, da niso moje predstave komunista le blodne sanje nekoliko omejenega idealista, ampak je to resnični (v smislu: realno uresničljiv; op. p.) lik komunista, za kakršnega se moramo boriti in kakršnemu se moramo vedno bolj približevati!"³³

Drugi zapisi so bolj realistični, priučeni in standardni, a nekateri še vedno prežeti s predanostjo, prepričanostjo in vero v odrešilno vlogo komunizma - kakor je npr. naslednji: "Partija mora biti res avantgarda vsega delovnega ljudstva. Kritika kateri smo se sedaj tako odtegovali mora od sedaj naprej biti ena glavnih točk celičnega sestanka. Oprostiti se bo treba vsakega upliva oportunističnega, kajti oportunist je Partiji ravno tako škodljiv kot sredinski ali buržuazni elementi. Treba se bo spopolnjevati z dneva v dan. Za vsak dan si bo treba določiti načrt kaj da bom delal in istega tudi izvesti. (...) Treba bo mase prepričati kaj je komunizem, kako veliko zgodovinsko vlogo opravlja s tem da rešuje zatirane in tlačene narode iz krempljev fašizma, imperializma in kapitalizma. Treba bo pripraviti ljudstvo da si bo znalo samo organizirati svojo narodno oblast, da bo res enkrat svobodno politično in gospodarsko ne pa zatirano od raznih kapitalističnih in imperialističnih mogotcev. Treba jim bo v pravi luči pokazati red in blaginjo v Sovjetski zvezi. S tem bomo ljudi prepričali, da je naša borba edino pravilna, če se hoče proletarjat res enkrat popolnoma osvoboditi svojega suženjstva."³⁴

²⁹ Angela Jeršin: Moja akcija.

³⁰ Franc Zagorc: Moja akcija.

³¹ Ivan Šobar: Moja akcija.

³² Pripomba tečajnice potrjuje, da imamo v njenem primeru opraviti z zamenjavo oziroma nadomestitvijo enega - krščanskega Boga z drugim - Idejo komunizma. Njen primer zelo neposredno potrjuje tezo o komunistih kot vernikih.

³³ Milka Kovič: Moja akcija.

³⁴ Ivan Šobar: Moja akcija.

Medtem ko se vsi posredno ali neposredno zavezujejo, da bodo postali disciplinirani in neizprosni izvrševalci partijskih nalog, pa nekateri povedo, da naj bi imel komunist tudi nekatere posebne, v njihovih predstavah vrednostno izjemno pozitivne lastnosti. Odlikujejo naj ga "revolucionarna zavednost, elan, ogenj", "socialni čut do svojega bližnjega" in "priljubljen" (v smislu: človeško topel) odnos do ljudi, tuji pa mu morajo biti "nergaštvo", "nezaupanje", "egoizem in oportunitizem".³⁵ Odprt mora biti za kritiko ter medsebojno kontroliranje in mora se "svojega poslanstva in svojih dolžnosti res zavedati", da "ne bomo imeli samo partije po imenu".³⁶

Kritiko, ki so se ji prej celo zavestno izmikali (da ne bi povzročali medsebojnih zamer), sprejemajo sedaj kot absolutno pozitivno in nujno sredstvo samovzgoje slehernega člana, kar bo dodatno utrdilo celotno partijo.

Glede pridobivanja novih članov nekateri navajajo, da s pomembnostjo te naloge prej niso bili seznanjeni ali da se zanjo niso čutili usposobljene, ker npr. "se nisem znal približati (potencialnim kandidatom, op. p.), in dopovedati kaj je sploh K.P.S. in kako je to potrebno".³⁷ Sedaj naj bi jim pomembnost širitve organizacije ter kriteriji za sprejem postali jasnejši in po vrnitvi k političnemu delu so nameravali najprej vključiti tiste, ki so jih že od prej ali pa na osnovi na tečaju dobljenih usmeritev imeli za primerne. Tako je tečajnik iz varnostnoobveščevalne skupine sklenil pridobiti člana te skupine z naslednjo obrazložitvijo: "Je to tovariš, ki je že od vsega začetka sodeloval v OF, vendar ni imel prilike, da bi se seznanil podrobneje z revolucionarno teorijo, da bi ga kdo poučil. Videl sem, da je popolnoma predan OF, da je navdušen za Sovjetsko zvezo, ve, da bo nam edino ona prinesla pravo svobodo, da je bila in je Komunistična Partija ona, ki je sprožila, vodi (osvobodilni boj, op. p.) in doprinaša največje žrtve za osvoboditev zaslužjenih narodov izpod izkoriščevalcev in tiranov."³⁸ Drugi pravi, da bo odkrival nove kandidate preko osebnih pogovorov in z opazovanjem karakterjev ter obnašanj ljudi na terenu, sprejeti pa bodo tisti, ki bodo "res odkritosrčni", "prežeti z nauki Marxizma in Leninizma" in ki se bodo "zavedali svoje zgodovinske naloge, katera jih čaka v tej neenaki borbi z okupatorjem in najhujšim razrednim sovražnikom t.j. buržuazijo"; pri njihovem pridobivanju bo vztrajen in namerava pri neodločnih posameznikih ("omahljivci") hoditi "toliko časa okoli njih, da ga bom prepričal in pridobil za člana Partije".³⁹

Pri nekaterih najdemo jasnejše utemeljitve širšega pomena notranje partijske konsolidacije tako v organizacijskem kot idejnem pogledu. Brez tega partiji namreč ne bodo usposobljeni, "da bi oni vodili kontrolo v OF liniji" in "pravilno razmestili funkcionarje".⁴⁰ V tem duhu je članica okrožne gospodarske komisije predlagala, naj se v komisijo v bodoče ne nastavlja več krščanskih socialistov ampak le partije ali vsaj kandidate, kar je takole utemeljila: "Če bi dali še kakšnega kršč. socialista bi se s tovarišem Markotom (krščanski socialist Franček List, op. p.) zvezala in bi delala po svojem, ker se je on sam že izrazil da za nalašč ne bi on

³⁵ Rudolf Čubrilo: Moja akcija.

³⁶ Cirila Novak: Moja akcija.

³⁷ Franc Somrak: Moja akcija.

³⁸ Mirko Germ: Moja akcija.

³⁹ Franc Zagorc: Moja akcija.

⁴⁰ Janez Šiško: Moja akcija.

naredil tako, kot bi mu kateri ukazoval, da ti moraš ubogati kar ti ukaže Partija meni pa tega ni treba in zaradi tega ne maram biti partic, ker nečem biti pod disciplino."⁴¹ Referentka SPŽZ pomenljivo pristavlja, da je "škoda", ker se bo sedaj, ko je prišla iz partijske šole "z razširjenim obzorjem", "morala držati O.F. linije"⁴² - iz česar je mogoče sklepati, da si je partijsko delo pri njej nedvomno že pridobilo pomembnejši status od dela v OF. Iz nekaterih drugih navedb razberemo nove metode, ki naj bi jih v bodoče uporabljali - da se npr. pred vsako sejo rajonskega odbora OF dnevni red predhodno obravnava na partijskem sestanku, da "ko pridemo na rajonsko sejo je že vse v konspiraciji sklenjeno po partijski liniji, in čeprav bi prišlo do glasovanja bo večina po partijski liniji".⁴³ V bodoče naj bi pokazali tudi več smisla za taktične premisleke in se izogibali preuranjenostim, kakršna se je zgodila na mitingu v Trebnjem, ki so se ga udeležili tudi trebanjski gostilničarji in obrtniki. Sekretar, ki je na vsakem mitingu spregovoril tudi kaj malega o komunistični partiji, je v trebanjskem primeru to "tako nerodno iznesel, da je s tem gotovo več škodoval kot koristil"; ureditev v Sovjetski zvezi oziroma v socialistični družbi je namreč ilustriral s prepovedjo, da bi kdorkoli dajal stanovanjsko hišo v najem in od tega živel, česar so se vsi Trebanjci "prestrašili in še več dni o tem govorili". Vsebina takšnega propagiranja je bila po mnenju ene od tečajnic načelno pravilna, toda v konkretnem primeru neumestna, "ker je tako govorjenje v tem času za naše malomeščanstvo še prezgodnje". Trebanjce bi lahko po njenem za iste cilje pridobivali z drugimi gesli (ki bi jih seveda ne prizadevali neposredno!), npr. o socializaciji rudnikov in tovarn.⁴⁴ Gornja bolj ali manj izstopajoča gledanja pa se vendarle omejujejo na ožji krog udeležencev tečaja in torej še niso bila vsesplošno sprejeta ali spoznana kot osnovno vodilo v njihovem delovanju, oziroma jih tečajniki vsaj ne navajajo.

Učinek partijske vzgoje v obravnavanem primeru je opazen predvsem v okrepjenosti in zavestni pripravljenosti na strnitev obstoječih ter nadaljnjo razširitev partijskih vrst, precej manjši pa je v ideološkem pogledu. Že predavatelj Gerbec je ocenjeval, da je bila snov za veliko večino pretežka, da bi jo obvladali (tujke, nešolanost in priletnost tečajnikov) in je samo devetim slušateljem prisodil možnost t. i. nadaljnjega razvoja, njihove širše uporabnosti v političnem delu in s tem smotnosti, da se jim še naprej namenja skrb idejnopolitične vzgoje; vsi ostali naj bi bili "uporabni bolj za tehnične in upravne posle".⁴⁵

Ne glede na izkazane, a objektivno pričakovane bolj skope rezultate pa lahko trdimo, da je eden glavnih ciljev vsekakor bil dosežen. Tečajniki so namreč zapuščali šolo z vedenjem, kaj je treba delati, s pripravljenostjo discipliniranega izvrševanja nalog - tako partijskih kot ostalih, z bolj izostreno lastno voditeljsko vlogo in nenazadnje s pripravljenostjo, da so tudi sami vodeni. Z jasnejšo akcijsko in ideološko usmeritvijo so postajali zanesljiv člen v zgradbi partijske organizacije. Toda zanesljivost ni temeljila samo na zavestnem sprejemanju partijskih usmeritev ter discipliniranem izvrševanju le-teh, temveč v marsikaterem primeru tudi na iracionalni osnovi, ki bi jo lahko imenovali entuziazem ali kar revolucionarni zanos,

⁴¹ Angela Jeršin: Moja akcija.

⁴² Mica Ferlič: Moja akcija.

⁴³ Ignac Brzin: Moja akcija.

⁴⁴ Cirila Novak: Moja akcija.

⁴⁵ ARS II, fasc. 707/I, poročilo Lojzeta Gerbca o poteku in uspehu prvega tečaja 14. 2. 1944.

brez česar je pravzaprav težko v celoti dojeti partijo tistega časa. S tem je mogoče vsaj delno razložiti stanje, ko se posameznik navdušuje nad nečim, česar v bistvu dobro niti ne pozna.

Da obisk partijskega tečaja ni bil samo epizoda brez učinka, potrjuje tudi ocena okrožnega komiteja KPS Novo mesto, ki je na terenu kmalu zaznal "ugoden vpliv tistih, ki so dovršili prvi Okrožni Partijski kurz".⁴⁶

Vida Deželak-Barič

BETWEEN THE FORMAL, EMOTIONAL AND CONSCIOUS MEMBERSHIP OF THE
COMMUNIST PARTY OF SLOVENIA DURING THE SECOND WORLD WAR

S u m m a r y

During the occupation, from 1941 to 1945, the membership of the Communist Party of Slovenia (CPS) was fairly heterogeneous with regards to its ideo-political orientation. After the outbreak of the Second World War, however, the Party's pre-war members, who constituted a revolution-orientated political nucleus of the national liberation movement, were joined by new ones, mainly the most dedicated individuals from the ranks of the National Liberation Army. They soon became the most numerous group in the Party. Their main motive for joining the Party was national liberation, while the question of political revolution was of secondary or no importance to them.

Given that the new members only partly fitted the Communist model - one dedicated to revolution as well as national liberation - and in order to ensure their loyalty, the Party leadership initiated the process of membership homogenisation already during the war. As an effective way to achieve this, the Party organised compulsory ideo-political courses for all new members, through which they were supposed to become acquainted with Communist political methods, responsibilities of CPS members and the fundamentals of Communist doctrine. This was seen as the first step in their way of personal transformation from a Communist front-line fighter into a conscious and disciplined CPS member. A sample group, who attended one such course in the Novo mesto district, is used as an illustration.

⁴⁶ ARS I, CK KPS II, a. e. 2963, poročilo OK KPS Novo mesto 6. 3. 1944 CK KPS.